

Ngā Māngai Māori

1. Ngā tūru Māori i te Pāremata

He mea ahurei ngā tūru Māori o roto i te pūnaha kāwanatanga o Aotearoa. Whakaū ai ngā tūru Māori kei tētahi hunga tokoiti i whakaritea i raro i te ture te mahi kawae i ngā whakaaro me ngā tirohanga Māori ki roto i te Pāremata.

2. Te Pūtake o ngā tūru Māori

I te rautau tekau mā iwa, kia āhei rawa te pōti a te tangata, me whai taitara whenua, me whai mana takitahi rānei ki te whenua. Kāore te tini Māori i eke ki taua paearu nā te mea i noho ki te iwi tonu te mana whenua nā reira kāore rātou i āhei ki te pōti ahakoa i utu tāke rātou, ā, i pā mai ngā whakataunga tōrangapū ki runga i a rātou.

E whā ngā rohe pōti Māori i whakatūria i raro i te Ture Mema Māori 1867 (Māori Representation Act 1867), ā, i whakapūmautia i te tau 1876. I whakaaea ngā kaipōti Māori kia uru ki te rārangi Māori anake.

3. Te Kōwhiringa Pōti Māori

I te tau 1975 i whakatūria te Kōwhiringa Pōti Māori kia āhei ērā uri Māori kia rēhita ki te rārangi Māori ki te rārangi Whānui ranei. Tū ai te Kōwhiringa Pōti Māori i muri i ia Tatauranga.

Hei te 25 o Poutū-te-rangi ki te 24 o Hōngongoi 2013, ka tū anō te Kōwhiringa Pōti Māori.

I te tau 1993, i whakatūria e Aotearoa te pōtitanga MMP, ā, i konei i whakarerekētia te ture hei whakapiki, hei whakaheke rānei i te maha o ngā rohe pōti Māori, i runga anō i te tokomaha o ngā Māori i runga i te rārangi Māori. I te tau 2011 e whitu ngā rohe pōti Māori.

4. Ka pōtitia e ngā kaipōti Māori ngā mema mō ngā tūru Māori

Ka taea e ngā kaipōti Māori te pōti mō te mema kotahi e tū ana i tō rātou rohe pōti. Pērā i ngā kaipōti katoa, kotahi anō te pōti hei whiriwhiri i te rōpū pōti.

5. Te aro a te Māori ki te kāwanatanga ā-rohe

He mana whānui tō te kāwanatanga ā-rohe mō te whakahaere, te whakamahi me te tiaki i ngā rawa tūturu tae atu ki te whakahaere i ngā awa, i ngā roto, i ētahi whenua rāhui, i ētahi wāhi takutai. Nō te mea ko rātou te mana whenua, e ngākaunuitia ana e ngā hapū me ngā iwi te whakahaere i ngā rawa tūturu.

6. Ngā whakarite tika mō te Māori kia uru ki te kāwanatanga ā-rohe

Mā te Ture Kāwanatanga ā-rohe 2002 (Local Government Act 2002) e uru ai te Māori ki ngā whakataunga kāwanatanga ā-rohe, ā, mā te Ture Whakahaere Rawa Taiao 1991 (Resource Management Act 1991) e uru ai ki ngā whakahaere rawa tūturu. Ka taea e te kāwanatanga ā-rohe te whakatau me pēhea te whakamahi i te ture.

Tērā e ara ake i ngā whakataunga o te Tiriti he wāhi ki ngā hapū me ngā iwi ki te hono tahi me ngā tari kāwanatanga ā-rohe.

7. Ngā Rohe Māori

Mehemea whakaae ai te tokomaha o ngā kaipōti kia tū he rohe Māori ka taea tērā i raro i te Ture Pōti ā-rohe 2001 (Local Electoral Act 2001). E rua ngā tūru pūmau kei te kaunihera ā-rohe o Te Moana a Toi (Bay of Plenty Regional Council). Hei te pōti kāwanatanga ā-rohe o 2013 ka pōtihia e Waikato kia rua ngā kaikaunihera Māori.

↳ Mō ētahi atu pārongo haere ki www.kaupapature.org.nz ka waea rānei ki 0508 411 411.

↳ Whakawhiti kōrero mai ki www.facebook.com/TheConstitutionConversation

He Whakamārama

Hapū: Ngā wāhanga o te iwi.

Iwi: He huinga whānau, huinga hapū.

Rārangi ture: Ngā ture i whakaae e te Pāremata, i puta rānei i raro i te mana o te Pāremata. Ko ngā tino momo ko ngā Ture tūturu me ngā rekureihana.

Pāremata: Ko te Whare o ngā Māngai me te kuini te Pāremata i Aotearoa. He hanga ture te mahi a te Pāremata me te mātāi i te Kāwanatanga.

He huinga tikanga te kaupapa ture hei whakaatu me pēhea tā tātou nohotahi i te whenua, me pēhea hoki te hanga i ngā ture. Nāu te kaupapa ture, nāu te kōrero.